

אזור הדמדומים || חמישים השנים הראשונות

אלה השנים שבהן נולדה שפת הכיבוש: "ערבי" הוא "מחבל", הכיבוש הוא "זמני", המעצר הוא "מינהלי", הכובש לעולם קורבן אומלל וכתובה על עוולות הכיבוש היא בגדר בגידה. אחרי 30 שנות סיקור, גדעון לוי חוזר לאזורי הדמדומים בגדה וברצועת עזה

גדעון לוי, אלכס ליבק 01.06.2017 12:07

בשבת בצהריים לפני שבועיים באו כמה עשרות ישראלים לגלריה בן עמי שבדרום תל אביב, לפתיחה של תערוכת ציורים. האמנית, שזו לה תערוכתה הראשונה, ירבה. היא לא יכולה לעמוד. היא גם לא יכולה לנשום בכוחות עצמה. בעצם היא לא מסוגלת להניע שום אבר מאברי גופה, זולת פניה. היא מצוירת בפיה. האמנית היא נערה כבת 15. היא היתה נרגשת וכמותה גם אביה, שסועד אותה כבר 11 שנים ברציפות, יומם ולילה. בצירוף מקרים מצמרר ומבלי משים נפתחה תערוכתה בדיוק ביום השנה ה-11 לאסונה. כמעט כל משפחתה הושמדה אז ורק היא, אביה ואחיה הקטן נשארו בחיים אחרי הטיל החכם ששיגר טייסי חיל האוויר המוסרי. היא נותרה נכה קשה, בכיסא גלגלים, מחוברת למכונת הנשמה.

תשע הכתבות שלא יוצאות לגדעון לוי מהראש | פרויקט מיוחד

מריה אמן היתה בת ארבע כשהטיל פגע במכונת המשפחתית אותה קנו באותו בוקר. היא עמדה על ברכי סבתה במושב האחורי ורקדה, אמה לצדה, רגע לפני שהטיל פגע במכונת והחריב את חייה. מפקד חיל האוויר התנער, צה"ל לא חלם להתנצל, הטייס מעולם לא נחשף ולא לקח אחריות וישראל לא התרגשה מעוד טיל שהשמיד עוד משפחה על לא עוול בכפה.

הטיל שפגע במריה אמן לא נחשב לטרור בישראל והטייס ששיגר אותו לא ייחשב למחבל — הוא הרי לא התכוון. הם אף פעם לא מתכוונים. 50 שנים שישראל לא מתכוונת. היא מעולם לא התכוונה והכיבוש כמו נכפה עליה, בניגוד לרצונה. 50 שנים שכולן כוונות טובות, מוסריות וערכיות, ורק המציאות האכזרית, או שמא נגיד הפלסטינים, הם שכפו עלינו את כל הרע הזה.

מריה מציגה ציור של שלושה עצים — כשלושת הניצולים ממשפחתה — ומכונת שרופה. גם דיוקן עצמי בכיסא גלגלים וציור של אמה שבשמים, ואת הכל היא ציירה באמצעות פיה. משפחתה נהרגה ב"שוגג". מריה הפכה לנכה ב"שוגג". ישראל מעולם לא התכוונה לפגוע בילדה תמה. גם לא ביותר מ-500 הילדים שהרגה בקיץ 2014 בעזה. גם לא ב-250 הנשים שהרגה באותו קיץ, חלקן לצד ילדיהן, לפעמים יחד עם כל בני משפחותיהן שנהרגו גם הם. הדרך לגיהנום הכיבוש תמיד היתה רצופה בכוונות טובות של ישראל, לפחות בעיני עצמה.

למחרת אסונה הגעתי לבית משפחת אמן בשכונת תל אל-הווייה שבעזה, כמו שהגעתי לבתי אסונות רבים בעזה באותן שנים בהן עוד התירה ישראל לעיתונאים ישראלים להיכנס לעזה. מריה התנדנדה בין חיים למוות בבית החולים שיפא שבעיר ואביה, חמדי, לא רצה לדבר אתנו. הוא סבב צולע בחצר החול של ביתו — גם הוא נפצע מהטיל — והפנה אלינו מבטי זעם. בן דודו דיבר אתנו.

זה היה מקרה כמעט יחיד, בכל שנות סיקור הכיבוש, שלא רצו לדבר אתנו. 30 שנים הביאו אותנו לבתי מאות קורבנות, בדרך כלל זמן קצר אחרי אסונם, ותמיד הם פתחו את ביתם ואת לבם בפנינו, אורחים ישראלים לא קרואים שעל אודותיהם לא שמעו מעולם. לא קשה לנחש מה היה קורה במצב הפוך, עיתונאי פלסטיני בביתו של קורבן טרור ישראלי, למחרת פיגוע. אבל זהו רק אחד ההבדלים.

סדין לבן במרפסת

לכתיבה על הכיבוש הגעתי כמעט במקרה, אחרי שנים רבות בהן הייתי ככל הישראלים: שטוף מוח, משוכנע בצדקתנו, בטוח שאנחנו דוד והם גוליית, יודע שהערבים לא אוהבים את הילדים שלהם כמונו (ואולי בכלל לא) וכי הם, בניגוד לנו, נולדו כדי להרוג.

דדי צוקר, אז חבר כנסת, הציע שניסע יחד לראות כמה עצי זית שנעקרו בכרם של קשישה פלסטינית בגדה. באנו, ראינו והפסדנו. כך החלו, בהדרגה ובלא כוונה מראש, 30 שנות סיקור של פשעי הכיבוש, שלא נפסקו מאז. רוב הישראלים לא רצו בכך והם לא רוצים בכך עד היום. עצם הסיקור נחשב לעוון בעיני רבים בישראל.

עצם ההתייחסות לפלסטינים כקורבנות ולפשעים כפשעים — נחשב בגידה. ואפילו תיאורם כבני אדם נחשב בישראל להתגרות. איזו סערה עוררה תשובתו של אהוד ברק לשאלה הפשוטה מה היה קורה אילו נולד פלסטיני (ייתכן שהיה מצטרף לאחד מארגוני הסירוב, הוא אמר). איך אפשר בכלל להשוות. אני זוכר את החיילים שאיימו עליי במקלעים שלופים במחסום ג'נין, אחרי ששאלתי אותם כיצד היו הם נוהגים אילו אביהם היה זה ששוכב גווע באמבולנס הפלסטיני אותו הם עיכבו במשך שעות ללא כל סיבה, בזמן שהיו שקועים במשחק שש-בש באוהל הסמוך. איך העזתי להשוות. איך העזתי להשוות בין אביהם לבין הפלסטיני שבאמבולנס. איך העזתי.

אבל את הביקור הראשון באמת בשטחים הכבושים דווקא הייתי רוצה לשכוח: קיץ 1967, נער בן 14 נוסע עם הוריו לחבלי המולדת ששוחררו, כמה שבועות אחרי תום מלחמה שלפניה הוא היה משוכנע, כמו כולם, שמדינתו עומדת על סף אבדון. שואה 2. כך סיפרו לנו, כך אילפו אותנו לחשוב. והנה, בחלוף כמה ימים הגענו למערת המכפלה בחברון ולכותל המערבי בעיר העתיקה ולקבר רחל בבית לחם, שדגם נחושת שלו עמד אצלנו משום מה בוויטרינה בבית.

התרגשתי מאוד. לא ראיתי אז אנשים בשטחים — רק סדינים לבנים על המרפסות ומקומות שאמרו לנו שהם קדושים. הייתי חלק מהאורגיה הלאומנית הדתית הגדולה של ישראל שהחלה אז ומעולם לא נגמרה. ההנג'אובר שלי הגיע רק בחלוף 20 שנים.

רוב הישראלים לא רוצים לדעת דבר על הכיבוש. לרובם אין מושג על מה מדובר. הם לא היו שם. הם לא עברו יום אחד תחת הכיבוש הישראלי בחייהם. אין לנו מושג על מה מדובר כשאנחנו אומרים כיבוש. אין לנו מושג איך היינו נוהגים אילו היינו חיים תחתיו. אולי אם היה לישראלים יותר מידע, חלקם היו מזדעזעים.

רק מיעוט מהישראלים שמח על קיומו של הכיבוש, אבל הרוב לא מוטרד ממנו כלל. יש מי שדואג שכך יהיה. יש מי שמגונן על הרוב השקט והאדיש ומאפשר לו להרגיש כה טוב עם עצמו, נטול ספקות או התלבטויות מוסריות, משוכנע שצבאו הוא הכי מוסרי בעולם וכזוהי גם מדינתו; מאמין שכל העולם רק

אומר להשמידה. גם כשבחצר האחורית הכל כך קרובה לבתינו שוררת אפלה ובחסותה מתרחשות כל הזוועות הללו, מדי יום, מדי לילה — ראו מה יפים אנחנו בעיני עצמנו.

אין יום ואין לילה שבהם לא מתרחשים פשעים במרחק שעה קלה מבתי הישראלים. אין יום בלעדיהם, אין לילה שקט אחד, ועוד לא אמרנו מלה על עצם הכיבוש שהוא נפשע בהגדרתו. הוא פשט צורה ועטה צורה במהלך השנים, השתנה, החמיר והוקל חליפות, אך תמיד נשאר כיבוש. ותמיד הוא לא נגע ללב רוב הישראלים.

בשביל לכסות על פשעיו היה צורך בתקשורת תועמלנית שבוגדת בתפקידה, במערכת חינוך מגויסת שמועלת בשליחותה, במערכת ביטחון מוליכת שולל, פוליטיקאים חסרי מצפון וחברה אזרחית שבכלל לא יודעת מה רוצים ממנה ומה היא אמורה לעשות. צריך היה לפתח מערכת ערכים חדשה, מותאמת כיבוש, שבה פולחן הביטחון מצדיק ומלביין הכל, החילונים מאמצים את המשיחיות, ותחושת ה"אתה בחרתנו" לא מזיקה.

היה צורך גם במכבסת מלים משוכללת ושפה חדשה, שפת הכובש. בלשון זו מעצר בלא משפט ייקרא "מעצר מינהלי" וממשל צבאי ייקרא "מינהל אזרחי". בשפת הכובש כל ילד עם מספריים הוא "מחבל", כל עציר ביטחוני הוא "רוצח" וכל אדם נואש שמנסה למצוא פרנסה למשפחתו בכל מחיר הוא "שוהה בלתי חוקי" — שב"ח". כך נוצרו שפה והווייה שבהן כל פלסטיני הוא חפץ חשוד.

בלעדי העזרים הללו, שניפקה לנו מערכת הביטחון באמצעות התקשורת הנרצעת, המציאות עלולה היתה להטריד את מנוחתנו. לרוע מזלה, יש לישראל מכל אלה ובשפע רב. ב-50 השנים הראשונות השתכללו מאוד מערכת שטיפת המוח, ההשכחה, ההדחקה והרמייה העצמית. בזכות התקשורת, מערכת החינוך, הפוליטיקאים, הגנרלים וצבא התועמלנים הגדול והרב, ובזכות האדישות, הבורות ועצימת העיניים, קמה לנו חברה בהכחשה, מנותקת במתכוון מהמציאות, ספק אם יש כמותה בתבל, מכחישת מציאות.

פיהוק ארוך

המסך ירד. ב-20 השנים האחרונות הכיבוש נעלם מסדר היום הישראלי. מערכות הבחירות מתקיימות בזו אחר זו בלא כל דיון על הנושא הגורלי ביותר לעתידה של ישראל. הציבור איבד עניין. מספר הסייעות בגני הילדים מעניין. הכיבוש לא. בראשית דרכו הוא עלה על כל שולחן כמעט בכל סעודת ליל שבת: ויכוחים מרים ניטשו בשנות ה-70 על מה נעשה עם ה"שטחים".

היום כבר יש מספר גדל והולך של ישראלים שבכלל מתכחשים לעצם קיומו של הכיבוש. אין כיבוש — זו הצעקה האחרונה, שירשה את קודמתה, "אין פלסטינים", של גולדה מאיר, נלעגת באותה מידה. וכשטוענים שאין כיבוש, או שאין פלסטינים, מגיעה ההכחשה לאובדן הקשר עם המציאות, עד שאי אפשר עוד להסבירה אלא במונחים מתחום הפתולוגיה ובריאות הנפש. אנחנו שם.

מציאות בסיסית של שחור ולבן, כובש ונכבש, מתווכת לישראלים כ"מציאות מורכבת". רודנות צבאית בחצר האחורית מוצגת כדמוקרטיה היחידה במזרח התיכון, תולדה של מלחמת קיום בלתי נמנעת. וסרבנות ישראלית לסיים את הכיבוש הופכת בידי מנגנוני התעמולה לאין-פרטנר (פלסטיני). קבלו מופע נדיר בהיסטוריה: הכובש הוא הקורבן. הצדק עם הכובש, רק איתו והמלחמה היא רק על ביטחונם וקיומם. ספק אם היה כדבר הזה.

מעל לכל מרחף שקר הארעיות. ישראל הצליחה להונות את עצמה ואת העולם, כאילו מדובר בתופעה זמנית. מיומו הראשון ועד יובלו הראשון, הכיבוש הצליח לעטות פני ארעיות — עוד רגע והוא נגמר. רק שהפלטטינים יתנהגו יפה — והכיבוש לא יהיה. סיומו כמו מחכה מעבר לפינה. כבר 50 שנים שהוא מחכה מעבר לפינה. אין שקר גדול מזה. ישראל מעולם לא חשבה לסיים את הכיבוש, ולו לרגע. הוכחה: היא מעולם לא הפסיקה לבנות את ההתנחלויות. מי שבונה בקתה מעבר לקו הירוק, לא מתכוון לפנותה. הכיבוש הוא כאן כדי להישאר.

מה השתנה ב-50 השנים? הכל ולא כלום. ישראל השתנתה וכמותה הפלטטינים; הכיבוש נותר אותו כיבוש, רק ברוטלי יותר, כפי שקורה בהיסטוריה של כל כיבוש. בשנת 1996 נרשם זעזוע קל בישראל, אחרי שפרסמנו את סיפורה של יולדת פלטטינית שאיבדה את ולדה כשחייילים בשלושה מחסומים שונים לא התירו לה לעבור כדי להגיע לבית חולים עד שמת, כנראה מקור. המקרים הבאים כבר לא נגעו כמעט לאיש. הבאנו ב"הארץ" במהלך השנים את סיפוריהן של עוד יולדות שאיבדו את תינוקותיהן במחסומים, וישראל פיהקה בחוסר עניין.

בין "אזור הדמדומים" הראשון לאחרון (לפי שעה), מפרידות כ-30 שנים ואין הבדל ביניהם. "אתם חוזרים על עצמכם", מטיחים בנו, כאילו שלא הכיבוש הוא שחוזר על עצמו. יש לו תקופת סוערות וקטלניות, ואחרות, רגועות יותר. יש חודשים שבהם הדם ניגר, ואחרים בהם עסקנו בעצים כרותים, בתים הרוסים, תושבים מגורשים ועצורים בלא משפט.

הארץ מלאה בינתיים התנחלויות — מאות אלפי מתנחלים שהלכו ורבו ככל ש"תהליך השלום" נמשך. זו התוצאה היחידה שלו. כל מראית עין של התקדמות לוותה תמיד בעוד ועוד מתנחלים, כמיטב מסורת הסחטנות והכניעה. הסכמי אוסלו הכפילו ושילשו את מספרם, אהוד ברק, זה שכמעט-כמעט עשה שלום, היה גדול הבנאים בשטחים. בישראל אפשר להיות בעד שתי מדינות ולבנות התנחלויות גם היום.

יותר מ-10,000 פלטטינים הרגה ישראל ב-50 השנים הללו וכ-800 אלף עצרה בבתי הסוהר שלה. המספרים הללו בלתי נתפשים, וגם הם מתקבלים כעניין שגרתי, מובן מאליו, בלתי נמנע, וכמובן צודק. האשם מונח כולו על כתפי ההרוגים והעצורים. ישראל מאמינה בכל מאודה לצה"ל, לשב"כ ולמערכת המשפט הצבאית, שתמיד תירצו הכל ולעולם לא הודו בכלום, גם אחרי שנחשפו כל עיוותיהם ושקריהם. אסור אפילו להטיל בהם ספקות. בעברית קוראים לזה עיוורון.

בלי הקו הירוק

במרכז הכיכר העגולה של צומת גוש עציון, אחד הצמתים הסואנים בגדה במכוניות מתנחלים ופלטטינים, מתנופף דגל ישראל. דגלי הלאום (היהודי) מתנוססים בגדה הרבה יותר מאשר בישראל. דגלי הלאום מתנוססים בגדה הרבה יותר מדגלו של העם שהוא הרוב המוחלט של תושבי חבל הארץ הכבוש הזה. אין כמעט שלטי דרכים שמכוונים ליישובים פלטטיניים, רק להתנחלויות, וגם אלו שזכו לשילוט נמחקו עד מהרה בשחור, ואין יד מתקנת. חוסר הביטחון כה רב עד שהמתנחלים מאמינים שאם הם ימחקו את שמות הכפרים והעיירות הפלטטיניים, אלה ייעלמו.

מה שנמחק הוא הקו הירוק. ההפרדה היחידה בישראל היא אתנית, לא גיאוגרפית. ישראל היא מדינה אחת, שמשתרעת מהים לירדן, בלי גבולות ועם שני משטרים לשני עמים. ככה זה כבר 50 שנים, ואין כל כוונה לשנות זאת. המתנחלים הם ישראל וכמותם הכיבוש. אי אפשר להפריד עוד. לסניף הבנק

בכיכר המדינה בתל אביב יש אח תאום במעלה אדומים. למרפאה בשכונת רחביה בירושלים יש סניף דומה בקרני שומרון. כל הישראלים שותפים. המחשבה שיש ישראל ויש שטחים כבושים, כישויות נפרדות, היא עוד אחד מתעוועי הזמן הצהוב. היא מאפשרת לאהוב את ישראל ולשנוא את הכיבוש. אבל ההפרדה מלאכותית ומעושה.

האבות המייסדים באו מתנועת העבודה — אין אשם גדול ממנה בכיבוש. משה דיין אשם בכיבוש יותר מאביגדור ליברמן, יגאל אלון אחראי ליותר התנחלויות מגלעד ארדן. גולדה מאיר, ישראל גלילי, שמעון פרס ויצחק רבין הקימו יותר התנחלויות מבנימין נתניהו, נפתלי בנט ואיילת שקד גם יחד. גוש אמונים הצית את האש, מפלגת העבודה סיפקה בהתמסרות את הדלק ואת מטריית ההגנה וההונאה. את הקמת עופרה תירץ שמעון פרס בצורך בבניית אנטנה וכולם עשו עצמם מאמינים לשקר.

מעולם לא קם בישראל ראש ממשלה אחד שראה בפלסטינים בני אדם, עם שווה זכויות, וגם לא קם אחד שרצה ברצינות לשים קץ לכיבוש. אף אחד לא קם. הדיבור על שתי מדינות אפשר למשוך זמן, תהליך השלום סיפק את האליבי לעולם להתעטף בשתיקתו ולממן את הכיבוש. כל תוכניות השלום שמעלות אבק במגירות דמו דמיון מפליא זה לזו, וסוף כולן שהן שנדחו בידי ישראל. וגם בכך ישראל שיקרה עצמה לדעת: היא רוצה שלום. רשימת שקרי הכיבוש הלכה והתארכה.

מתים מהלכים

ההורים השכולים הזקינו, הצעירים של האינתיפאדה הראשונה הם עכשיו הקשישים של 2017, הצעירים של האינתיפאדה השנייה הם מתים מהלכים. חלק מגיבורי כתבותינו נשכחו מלב, חלקם לא תמונות, תמונות, עולות עכשיו בזיכרון, בחג היובל.

הנה שורת הנערים קטועי הרגלים בכיסאות הגלגלים שלהם מעשנים סיגריה מול חלון המסדרון בשיפא, קורבנות ההפגזה על שדות התות בבית להייה שקטלה משפחה; והילדים הניצולים מחיסולו של סלאח שחאדה, שצה"ל ניסה לטעון תחילה כי חוסל ב"חושה לא מיושבת". הנה הצעירה שגוועה בסרטן לאחר שהגיעה באיחור גורלי לטיפול הרפואי מעזה, בביקור ראשון ואחרון בחייה בספארי ברמת גן, בפארק הירקון ובחוף ימה של תל אביב, ערב מותה. והילד מבית לחם שנידון לשישה חודשי מאסר — חודש על כל אבן שידה ולא פגעה באיש ולא גרמה כל נזק.

הנה הביקור בכלא הצבאי אצל העציר המנהלי שהבריא את מכתביו באנגלית צפופה ושקספירית, החתן שנהרג ביום כלולותיו; האב ממחנה קלנדיה ששכל שני בנים ב-40 ימים ובן נוסף שלו נהרג בחלוף כמה שנים, מירי של מח"ט בנימין בגבו במנוסתו; האם החד הורית המשותקת שבתה היחידה נהרגה בזרועותיה במיטתה מטיל שפגע בביתן בעזה; ילדי הגן של אינדירה גנדי שראו את הגננת שלהם נהרגת לנגד עיניהם, בנסיעה האחרונה שלנו לעזה, לפני למעלה מעשר שנים; ראש המחלקה לארכיטקטורה באוניברסיטת ביר זית שעונה בידי השב"כ; הרופא מטול כרם שחוסל.

חדר 602 בשיפא, יוני 1994: אב קטוע יד ושתי רגליים, מנסה להאכיל את בנו הנוטה למות; לולו, הילדה ממחנה שאבורה שבמבואות רפיח שמתה עשר שנים אחרי שחיילים ירו בה בראשה; עקורי העיניים ממחנה דהיישה; הנער קטוע הרגל ממחנה אל-פואאר שנעצר והוכה; ילדי הסכינים וילדות המספריים שנורו למוות במחסומים בחודשים האחרונים, שלא לצורך, והמפגין מיידה האבנים מהשבוע שעבר, שחיילים לקחו אותו למסע התעללות שכלל מכות, השפלות, קללות וגזיזת שיערו. מה

שקרה לברא כנען, הנגר הצעיר מבית רימא, בהפגנה השבועית בנבי סלאח, קרה גם לפני שניים, שלושה וארבעה עשורים לפלסטינים רבים.

צה"ל, מג"ב, שב"כ והמנהל האזרחי תמיד הצדיקו, גיבו, תירצו, טיחו ולא פעם גם שיקרו, בתגובותיהם האוטומטיות. הם אף פעם לא התנצלו, כמעט ולא הצטערו, לא הודו בטעות, ודאי שלא הציעו לפצות. מבחינתם, כמו מבחינת מרבית הישראלים, הכל התנהל כשורה.

יצירת אמנות

בפתיחת תערוכתה של מריה אמן בגלריה הדרום תל אביבית לפני שבועיים, אפשר היה להיווכח עד כמה הכל התנהל כשורה ב-50 השנים האחרונות. הנה היא מריה, ילדה משותקת ומונשמת, שאיבדה את אמה, סבתה, אחיה הפעוט ודודה, בנסיעה תמימה ברחוב סואן בעזה, בעיצומה של עונת החיסולים. ישראל חרגה באופן נדיר ממנהגה ואחרי מאבק עיקש הסכימה לשקמה ולארוחה בישראל. והיא מציגה: החיים והמוות כציור. מריה פתחה תערוכה בתל אביב. אלפי קורבנות אחרים, שגורלם דומה לשלה, לא זכו לכך. מריה נהפכה לסמל. חבריה הנכים נותרו אלמונים, וגורלם לא נודע בישראל.

כמה עשרות ישראלים שבאו לתערוכתה, חלקם מלווים את הנערה הזאת ואת אביה המופלא מזה שנים, הם בין המעטים בישראל שיודעים שלא הכל התנהל כשורה בין השנים 1967-2017. ב-50 השנים הראשונות של הכיבוש התרחשה כאן זוועה.